

Zdrowie i choroba w starożytności i średniowieczu

Autor tekstu: **Zuzanna Niemier**

Teoria zdrowia i choroby w najstarszych cywilizacjach

Współcześnie niewiele wiadomo o postępach medycyny w najstarszych cywilizacjach z powodu braku wiarygodnych źródeł historycznych. W Asyrii i Babilonii uważano, że stan zdrowia zależy od zjawisk na niebie: określone planety i bóstwa miały mieć wpływ na konkretne narządy wewnętrzne. Był to najbardziej rozpowszechniony ówczesnie pogląd. Wierzono, że od układu planet w momencie narodzin człowieka zależą jego późniejsze losy.

W Mezopotamii chorobę uważano za samodzielny byt, który wtargnął do organizmu. W medycynie asyryjsko-babilońskiej i egipskiej choroba mogła też być karą za niewłaściwe zachowanie bądź naruszenie tabu. W Indiach chorobę uważano za pokutę za poprzednie wcielenie.

Obok tych koncepcji funkcjonował także pogląd, że wiele chorób jest powodowanych przez robaki, które powstają samoistnie, bądź są zsyłane przez bogów lub nieżyczliwych ludzi.

Chińczycy za przyczynę choroby uważali zachwianie w organizmie proporcji między czynnikami In i Jang. Z czynnikiem męskim Jang utożsamiano narządy barwy białej, a z czynnikiem żeńskim In narządy barwy czerwonej (bogato ukrwione). Choroba była wynikiem przewagi jednego z nich. Przyczyny choroby mogły być wewnętrzne (strach, radość, smutek) bądź zewnętrzne (wiatr, chłód, suchość, wilgoć).

Zdrowie i choroba w starożytnej Grecji

W starożytnej Grecji powstała koncepcja humoralna. Zakładała ona istnienie dwóch podstawowych soków ustrojowych: żółci i śluzu. Człowiek był zdrow, dopóki żółć i śluz były w równowadze.

Szkoła hipokratyków rozwinęła teorię humoralną. Uczniowie i zwolennicy Hipokratesa mieli niewielką wiedzę z dziedziny anatomii i fizjologii. Podstawą ich rozważań fizjologicznych było założenie, że główną rolę w regulowaniu funkcji organizmu pełnią cztery płyny ustrojowe: krew, żółć, czarna żółć i śluz. Zaburzenie równowagi między nimi było przyczyną choroby. Hipokrates pierwszy odszedł od religijno-mistycznej teorii choroby, by oprzeć ją na podstawach filozoficznych. Celem obserwacji lekarskiej miało być ustalenie przyczyny choroby, charakteru zaburzonych czynności, rokowania i sposobu leczenia. Hipokrates dostrzegał dwie grupy przyczyn zaburzenia równowagi soków: zewnętrzne (takie, na które człowiek nie ma osobistego wpływu) oraz wewnętrzne (styl życia człowieka — wszystko, na co człowiek ma wpływ).

Szkoła aleksandryjska

Dzięki poparciu Ptolemeusza I, Herofilos z Chalkedonu mógł dokonywać sekcji ludzkich zwłok. Były to pierwsze badania anatomiczne w starożytności. Herofilos badał głównie mózg i układ nerwowy. Określił związek między mózgiem a nerwami oraz odróżnił nerwy od ścięgien. Wykazał różnice anatomiczne w budowie żył i tętnic. Erasistratos za najważniejszy narząd uważał serce i to jemu poświęcił najwięcej uwagi w swoich pracach. Zasługi Merinosa zostały w późniejszym czasie zapomniane; wiadomo, że prowadził badania nad mięśniami i nerwami czaszkowymi, oraz zestawiał w swym 20-tomowym dziele całość ówczesnej wiedzy anatomicznej.

Wśród lekarzy wciąż dominowały poglądy hipokratyków na zdrowie i chorobę. Przez długi czas nie pojawiały się nowe koncepcje. Dopiero Erasistratos wniósł coś nowego do teorii hipokratyków. Za przyczynę choroby uważał przepełnienie naczyń żylnych.

W szkole aleksandryjskiej dominowały dwa przeciwstawne kierunki: racjonalizm (oparty nie na doświadczeniu, lecz na filozoficznych rozważaniach) oraz empiryzm (jego przedstawiciele wątpili w filozofię). Empirycy nie interesowali się przyczynami choroby oraz stosowali leki metodą prób i błędów.

Erasistratos bada Antiocha I, Obraz pędzla B. Westa, 1772.

Teoria solidarna

Teoria atomistyczna Daltona w medycynie przybrała postać solidarnej teorii patogenezy. Za jej twórcę uważa się Asklepiadesa z Bitynii. Teoria solidarna zakłada, że ludzkie ciało jest zbudowane z atomów, krążących w gąbczastej strukturze porów. Zdrowie zależy od prawidłowego przepływu atomów w porach. Gdy atomy są zbyt duże lub pory zbyt wąskie, dochodzi do zastoju. Zwolennicy teorii solidarnej zalecali kąpiele, masaże, ruch i odpowiednią dietę jako sposób na przywrócenie właściwych proporcji między porami i atomami.

Pneumatyczna teoria zdrowia i choroby

Pneumatyczna teoria zdrowia i choroby zakładała, że powietrze jest prapierwiastkiem, a jego ruch przyczyną przeciwieństw (np. wilgoć-suchość). Za przyczynę choroby uważano zaburzenia w przepływie pneумы w naczyniach tętnicznych. Teorię pneumatyczną znamy dzisiaj tylko z wtórnych przekazów.

Koncepcje patologiczne Galena

Galen pozostawił po sobie liczne pisma, które wywierały wpływ na medycynę przez kilkanaście kolejnych wieków. Swoje prace opierał na poglądach poprzedników oraz własnych badaniach (sekcje zwłok zwierzęcych, wiwisekcje). Nie prowadził badań na zwłokach ludzkich. Uważał, że wiedzę o człowieku należy czerpać z badań empirycznych. Z istniejących w jego czasach sprzecznych ze sobą szkół wybierał to, co wydawało mu się racjonalne.

Galen traktował chorobę jako odmienną reakcję na działanie czynników zewnętrznych. Opierał się na koncepcjach patologii humoralnej. Uważał, że choroba musi mieć przyczynę organiczną: zaburzenia płynów (jakościowe bądź ilościowe), zaburzenia składników organizmu lub zaburzenia pneумы. Połączył więc w swojej teorii wszystkie koncepcje greckiej medycyny. Opisał prawie wszystkie choroby, które gnębiły współczesnych mu ludzi. Podobnie jak inni lekarze od czasów Hipokratesa, zalecał upuszczanie krwi; jednak jako pierwszy określił częstotliwość i ilość upuszczanej krwi.

Zdrowie i choroba w medycynie arabskiej

Arabowie nie wnieśli do anatomii nowych odkryć: religia zabraniała im naruszać ciała zmarłych oraz wykonywania wizerunków człowieka. Ich komentarze do pism anatomicznych opierały się wyłącznie na rozważaniach filozoficznych. Medycyna arabska wniosła wiele uzupełnień do patologii szczegółowej. Arabowie byli przekonani o zależności stanu zdrowia ludzi od układu gwiazd; zwłaszcza w odniesieniu do chorób epidemicznych.

Średniowieczne pojmowanie choroby

W średniowiecznej Europie przedmiotem sporów lekarzy i teologów była kwestia, czy choroby są spowodowane przez szatanów sprzeciwiających się woli Boga, czy też są wynikiem woli Boga. Działania złego ducha dopatrywano się w przypadkach psychoz, zaniku pamięci, paraliżu, zaburzeń potencji, epilepsji oraz porażień spastycznych. Leczenie chorych polegało najczęściej na egzorcyzmach. Egzorcyzmy są do dzisiaj przeprowadzane w praktykach Kościoła. Średniowieczni teologowie usiłowali pogodzić zsyłanie chorób przez Boga z przekonaniem o jego dobroci. Epidemie bywały uważane za karę za grzechy, toteż za dobre lekarstwo uważano skruchę i modlitwę. Wierzono, że lekarze otrzymali wiedzę medyczną i moc leczenia chorób od Boga. Wynioskowano z tego, że słusznym jest zakaz prowadzenia eksperymentów.

W związku z powszechnym przekonaniem o ingerencji dobrych i złych duchów w losy ludzi, pojawiły się charakterystyczne dla średniowiecza zbiorowe psychozy (tanecznictwo, ruchy biczowników, polowania na czarownice). Podobne psychozy występowały oczywiście na przestrzeni dziejów ludzkości i wciąż występują, jednak nigdy nie przybierały tak masowej formy.

*

Opracowano na podstawie *Historii medycyny* pod redakcją T. Brzezińskiego.

Zobacz także te strony:

[Religia kontra medycyna](#)

[12. O niektórych chorobach](#)

Zuzanna Niemier

Ukończyła XIV LO we Wrocławiu, studentka medycyny. Uczestniczka obozów informatycznych XIV LO. Artysta malarz. Redaguje nowiny naukowe Racjonalisty, tłumaczy i ilustruje teksty dla Racjonalisty.

[Strona www autora](#)

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 28-05-2012)

[Oryginał.](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,8071) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,8071>)

Contents Copyright © 2000-2012 Mariusz Agnosiewicz
Programming Copyright © 2001-2012 Michał Przech

Właścicielem portalu Racjonalista.pl jest Fundacja Wolnej Myśli.
Autorem portalu jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tego portalu i jakiegokolwiek jego części.

Wszystkie elementy tego portalu, wliczając w to strukturę katalogów, skrypty oraz inne programy komputerowe są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tego portalu oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tego portalu i nie korzystać z jego zasobów.

Informacje zawarte na tym portalu przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów portalu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na portalu. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki prezentuje.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych portalu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl